

ПАМ'ЯТІ КОЛЕГИ І УЧИТЕЛЯ

17 серпня 2018 р. на 75-му році пішов з життя видатний український гідролог і гідроеколог, доктор географічних наук, професор, завідувач відділу екологічної гідрології та управління водними екосистемами Інституту гідробіології НАН України Володимир Михайлович Тімченко.

В. М. Тімченко народився 14 вересня 1943 р. у м. Петропавловську (Казахстан). Після війни родина мешкала в м. Тальному Черкаської області. З 14-річного віку пов'язав себе з гідрологією, вступивши до Херсонського гідрометеорологічного технікуму. Освіту продовжив на кафедрі гідрології Томського державного університету, де провчився два роки. Одночасно працював техніком-гідрологом на гідрологічній станції «Томськ». Далі були п'ять років служби на Тихооке-

анському військово-морському флоті. Без відриву від військової служби вищу освіту закінчив уже в Далекосхідному державному університеті (м. Владивосток) за спеціальністю «гідрологія суші».

У 1968—1976 рр. В. М. Тімченко працював у Далекосхідному науково-дослідному гідрометеорологічному інституті. За кілька років пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача відділу гідрологічних досліджень та прогнозів. У 1973 р. після закінчення аспірантури при Гідрометцентрі СРСР захистив кандидатську дисертацію «Льодовий режим та короткотерміновий прогноз скресання та замерзання р. Уссурі». Створив методичну базу оцінки, розрахунку та прогнозу льодових явищ на річках далекосхідного регіону СРСР. Розробив і впровадив конкретні методи короткотермінових прогнозів замерзання та скресання річок. Після повернення в Україну у 1976—1979 рр. працював у відділі гідропрогнозів Українського бюро погоди Гідрометслужби України.

© С. С. Дубняк, 2018

З 1979 р. В. М. Тімченко працював в Інституті гідробіології НАН України спочатку старшим науковим співробітником, а з 1981 р. і до останніх днів життя — завідувачем відділу гідрології (пізніше перейменованого на відділ екологічної гідрології та управління водними екосистемами). Особливістю гідрологічних досліджень, які проводились в інституті ще з часу створення у 1969 р. відділу гідрології під керівництвом М. В. Пікуша, є підхід до гідрологічних явищ і процесів як факторів функціонування екосистем водних об'єктів. Ці дослідження проводяться одночасно з гідрохімічними та гідробіологічними, що дозволяє встановити механізми впливу гідрологічних процесів на абіотичну і біотичну складові водних екосистем. У відділі гідрології уже був накопичений певний досвід таких досліджень на різних водних об'єктах України, але вони потребували узагальнення і систематизації, розробки методології та методичної бази.

Протягом 80-х — початку 90-х років минулого століття Інститут гідробіології проводив широкомасштабні комплексні гідроекологічні дослідження водосховищ Дніпровського каскаду, лиманів північно-західного Причорномор'я, гирлових областей Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Дунаю. Відділ гідрології під керівництвом В. М. Тімченка брав активну участь у цих дослідженнях, а отримані результати стали складовою гідроекологічних оцінок і прогнозів щодо важливих господарських об'єктів і екологічних проблем, таких як будівництво каналу Дунай — Дніпро і перекриття Дніпровсько-Бузького лиману, оцінка і ліквідація наслідків аварії на Чорнобильській АЕС тощо. Робота Володимира Михайловича в цей період була відзначена грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Аналіз накопичених у відділі гідрології матеріалів було зроблено у докторській дисертації «Гідрологічні чинники функціонування водних екосистем (на прикладі водних об'єктів України)», яку В. М. Тімченко захистив у 1992 р., отримавши ступінь доктора географічних наук. Незабаром (у 1993 р.) сформулював основні засади нового наукового напрямку — екологічної гідрології (екогідрології) водойм, який передбачає послідовне вирішення трьох основних задач: 1) визначення та кількісну оцінку ключових екологічно значущих гідрологічних елементів водойм; 2) вивчення і розшифрування механізмів впливу гідрологічних умов на екосистеми водойм; 3) розробку методів управління станом екосистем, якістю води та біопродуктивністю водойм шляхом регулювання ключових гідрологічних процесів, явищ та характеристик.

На основі систематизації попередніх досліджень в рамках першої задачі було виділено три блоки гідрологічних факторів: зовнішній водообмін, внутрішньоводоймна динаміка вод та гідрофізичні характеристики води і донних відкладів. Серед успішних прикладів вирішення другої задачі — побудова залежності інтенсивності деструкції органічної речовини в лиманах від проточності річковою водою, оцінка впливу водообміну на трофічність та різноманітність фіто- і зоопланктону, визначення впливу циркуляції води на розподіл планктону по акваторіях водойм, встановлення зв'язку між показниками розвитку фітопланктону і мутністю води, оцінка адсорбуючої здатності зависей різних фракцій відносно забруднювальних речовин тощо.

Розробкою методологічних і методичних основ управління водними екосистемами (третя задача екогідрології) В. М. Тімченко почав займатися ще у 80-х роках минулого століття у співпраці з видатним ученим-гідробіологом, доктором біологічних наук, професором Ольгою Петрівною Оксіюк. З метою активізації цих робіт на базі відділу гідрології у 1996 р. було створено відділ гідрології та управління водними екосистемами. В результаті було розроблено методіку регулювання динаміки певного показника стану екосистеми (вміст лабільної органічної речовини, розчиненого кисню тощо) шляхом штучної корекції гідрологічних умов. Найбільш суттєвим досягненням в цьому напрямку стала модель управління якістю води в дніпровських водосховищах та пониззі Дніпра, в рамках якої були встановлені екологічні вимоги до попусків ГЕС («Правила експлуатації водосховищ Дніпровського каскаду», 2003 р.).

В останні десятиліття В. М. Тімченко багато уваги приділяв дослідженням урбанізованих міських водойм на прикладі водойм м. Києва. За результатами цих робіт було розроблено типізацію міських водойм, підходи до поліпшення їхнього екологічного стану, видано низку наукових брошур, присвячених окремим водоймам. Також займався питаннями екологічної оптимізації режиму роботи дністровських водосховищ, досліджував вплив гідроакуюлюючих і атомних станцій на водні екосистеми.

Загальний науковий доробок В. М. Тімченка складає понад 100 звітів про науково-дослідні роботи, 279 друкованих праць, з них 19 монографій і 10 наукових брошур, зокрема: «Гидрология и гидрохимия Днепра и его водохранилищ» (1989 р., у співавторстві); «Днепровско-Бугская эстуарная экосистема» (1989 р., у співавторстві); «Гидроэкология украинского участка Дуная и сопредельных водоемов» (1989 р., у співавторстві); «Эколого-гидрологические исследования водоемов Северо-Западного Причерноморья» (1990 р.); «Управление состоянием и качеством воды в устьевом участке Днепра», у двох частинах (1996—1997 рр., у співавторстві). Важливою віхою у науковій діяльності В. М. Тімченка стала підготовка і видання у 2006 р. ґрунтовної монографії «Экологическая гидрология водоемов Украины», де викладено теоретичні засади екологічної гідрології, проаналізовано результати багаторічних еколого-гідрологічних досліджень водойм України, сформульовано підходи до управління їх екосистемами.

Протягом усієї своєї наукової діяльності В. М. Тімченко плідно співпрацював з фахівцями профільних установ і наукових центрів України (Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Українського гідрометеорологічного інституту, Гідрометцентру України, Державного водного агентства України, Одеського екологічного університету, Інституту «Укргідропроєкт» та багатьох інших). Тісні контакти були з російськими колегами, зокрема з Московського державного університету, Інституту біології внутрішніх вод (м. Борок), Пермського державного університету. З 1997 р. брав активну участь у роботі проєктів 2.3 і 2.4. Міжнародної гідрологічної програми ЮНЕСКО, присвячених екогідрології. Після створення Європейського регіонального центру екогідрології під егідою ЮНЕСКО (м. Лодзь, Польща, 2006 р.) став членом правління цієї організації.

Важливу увагу Володимир Михайлович приділяв підготовці наукових кадрів. Від часу створення (у 1993 р.) до 2018 р. був членом спеціалізованої вченої ради при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка із захисту докторських дисертацій за спеціальністю 11.00.07 — «гідрологія суші, водні ресурси, гідрохімія». Тривалий час брав участь у роботі профільної спеціалізованої вченої ради і державної екзаменаційної комісії Одеського екологічного університету. Опікувався підготовкою студентів-екологів Національного авіаційного університету. Свій багатий досвід В. М. Тімченко передавав молодшим колегам. Через створену ним наукову школу екологічної гідрології пройшло багато спеціалістів, під його керівництвом було захищено п'ять кандидатських дисертацій.

Принциповий і вимогливий до себе Володимир Михайлович завжди ставив високу планку і для своїх колег та учнів. Його доброта, порядність, щире ставлення до людей і прекрасне почуття гумору створювали в колективі легку і невимушену атмосферу, яка спонукала до творчої роботи. Світла пам'ять про Володимира Михайловича Тімченка назавжди залишиться у наших серцях.

С. С. Дубняк